

**СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ПОНЯТТЯ «АДАПТИВНИЙ СТИЛЬ ЛІДЕРСТВА СТУДЕНТІВ
УЧИЛИЩ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ»**

О.В. БОРТНІКОВА, здобувач кафедри педагогіки,
**Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля**
E-mail: bortnikova@meta.ua

Анотація: У статті розкривається сутність і структура поняття «адаптивний стиль лідерства студентів училищ культури і мистецтв». Вказується що це інтегративне особистісне утворення майбутнього фахівця освітнього рівня «молодший спеціаліст», яке включає мотив високих досягнень, сильну волю (мотиваційно-вольовий компонент), знання у галузі лідерології, фахові знання (когнітивний компонент), інтериоризовані загальнолюдські, національні та естетичні цінності (емоційно-ціннісний компонент), комунікативні і організаторські навички, розвинену креативність, здатність до маніфестації престижу власної персони, застосування адекватних ситуації способів управлінського впливу мистецьким, художнім колективом, його згуртування з метою ефективної реалізації групових завдань (діяльнісно-рефлексивний компонент).

Ключові слова: лідер, лідерство, стиль, стиль життя, стиль лідерства, стиль управління, адаптивність студенти училищ культури і мистецтв.

Актуальність (Introduction). В умовах швидкоплинних змін детермінованих стрімким розвитком постіндустріального, інформаційного технотронного суспільства у різних сферах життєдіяльності людини на усіх рівнях потрібні професійні, ініціативні, кмітливі і підприємливі організатори, керівники, лідери здатні пристосовуватись до динамічних перетворень оточуючого середовища. Це особливо важливо для фахівців, які працюють у галузі культури і мистецтва та мають перетворювати навколишній світ за законами краси, продукувати нову якість у творчій діяльності, згуртовувати вихованців спрямовуючи їх енергію на соціально корисні справи, надихаючи членів ввірених їм художніх, самодіяльних колективів на творення краси у художньому слові, образотворчому мистецтві, хореографії, музичному мистецтві тощо. Для успішної реалізації професійних завдань у студентів училищ культури і мистецтв необхідно виховувати адаптивний стиль лідерства, який є здатністю застосовувати адекватні способи побудови взаємовідносин із послідовниками (учнями, вихованцями, членами самодіяльних колективів, колегами), які б умотивували, спонукали до повної самовіддачі в ім'я ідеалів добра, краси, істини і справедливості.

З огляду на це, важливо визначити сутність і розкрити структуру поняття «адаптивний стиль лідерства студентів училищ культури і мистецтва» для подальшої розробки методики його виховання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Проблема виховання лідерських якостей, реалізації лідерського потенціалу особистості висвітлювались у працях І. Беха, П. Блонського, О. Залужного, І. Зязюна, О. Лозинського, А. Макаренка, С. Русової, В. Сухомлинського, С. Шацькогою. Значний вклад у висвітлення питань пов'язаних із вихованням лідерства в колективі внесли зарубіжні дослідники Г. Андреева, Б. Паригін, Т. Бендас В. Большаков, А.Уманський та інші. Значні напрацювання у галузі лідерології належать А. Адлеру, К. Агрігісу, Е. Богардусу, Е. Берну, Р. Бояцису, А. Вендову, В. Вруму, В. Гончаровій, Е. Ейнарсену, О. Євтіхову, М. Кетс де Врісу, Р. Кеттелу, Т. Кучмарські, С. Кучмарські, Е. Маккі, А. Маслоу, У. Мітчелу, Г. Олпорту, А. Петровському, Є. Рогову, Р. Стогділлу, Л. Шалагіновій, В. Шейнову та іншим.

Різні лідерські стилі вивчались та описані у працях з економіки і менеджменту, коли провідна особистість розглядалась як інструмент досягнення успіху у бізнесі (У. Бенніс, Дж. Бернс, Р. Блейк, Р.Грінліф, С.Кові, Р. Кох, А. Менегетті, Дж.Максвелл, Дж. Моутон, Г. Осовська, О. Осовська, Л. Скібіцька, Р. Філд, Л.Шинкарук, Дж. Юделовіц, Лі Якокка).

В Україні захищено ряд дисертаційних праць на тему виховання лідерських якостей

осіб, що навчаються такими авторами як: Д. Алфімов, О. Василькова, О. Косенчук, Ю. Кращенко, О. Маковський, Н. Мараховська, В. Мороз, А. Семенов, Р. Сопівник, Г. Тітова, В. Ягоднікова та ін.

Проведений аналіз наукової літератури свідчить, що поняття «адаптивний стиль лідерства студентів училищ культури і мистецтв» до цих пір, спеціально, ще не розроблялось ученими-педагогами. Різні автори проливали світло на сутність, обґрунтовуючи і описуючи тільки окремі елементи цього складного і багатогранного феномену.

Мета (Purpose). Визначити сутність і розкрити структуру поняття «адаптивний стиль лідерства студентів училищ культури і мистецтв».

Методи (Methods). У процесі дослідження було застосовано: аналіз, синтез, узагальнення науково-методичної та спеціальної літератури, індукцію, дедукцію з метою визначення поняття «адаптивний стиль лідерства студентів училищ культури і мистецтв».

Результати (Results). Поняття це форма мислення у якій відображено найсуттєвіші ознаки предметів і явищ оточуючої нас дійсності. Поняття є конструктами за допомогою яких описується предмет дослідження. З метою деталізації суті поняття «адаптивний стиль лідерства студентів училищ культури і мистецтв» здійснимо його аналіз по частинах. Досліджуване нами поняття включає три важливі терміни: «адаптація», «стиль», «лідерство», «студенти училищ культури і мистецтв».

«Адаптація», «адаптивність» походить від лат. «adaptatio» – пристосування. Бути адаптивним означає пристосовуватись будовою, функціями, поведінкою до певних умов існування. Адаптація у соціально-психологічних науках трактується як пристосування індивіда до групових норми, і навпаки – інтереси соціальної групи можуть еволюціонувати у сторону узгодження з інтересами окремо взятого, домінуючого індивіда групи [1, с. 24]. Слово «лідер» має англосаксонське походження «lead», що в перекладі з української означає – «шлях». Від нього походить дієслово «leaden», що означає «подорожувати», «йти». Цю назву використовували англосакси для визначення курсу руху судна у морі. Таким чином, слово «лідер» позначало людину, або кораблі, які вказували шлях [2, С.5.]. У нашому дослідженні будемо використовувати в якості робочого, визначення яке дає Б. Паригін. Він стверджує, що лідер – це член групи, який спонтанно висувається на роль неофіційного керівника в умовах визначеної, специфічної, достатньо значимої ситуації, щоб забезпечити організацію спільної колективної діяльності людей для найшвидшого успішного досягнення спільної цілі [3, с. 303].

Ще доне понняття досліджуваного нами конструкту – «стиль» – походить від грецького слова «στυλος». Стилом називали дерев'яну, кістяну, мідну чи бронзову паличку що мала сплющений кінець яким писарі наносили різні символи на навощені таблички [4, с. 16]. У педагогічній літературі вказується, що у мусичних школах дітей навчав учитель граматики, який використовував навощені дощечки «пери» де учні загостреними паличками «стилями» наносили літери, записували тексти, фіксували результати обчислень [5, с. 114]. Поняття «стиль» до наукового обігу було введено німецьким соціологом Максом Вебером. Він вживав поняття «стиль життя». Під «стилем життя» сьогодні розуміють особливий індивідуальний спосіб здійснення обраного особистістю життєвого шляху, сукупність зразків поведінки, які фіксують стійко відтворені риси, манери, звички, смаки, нахили, тобто спосіб яким людина здійснює своє життя [6, с. 320]. У педагогічній літературі знаходимо визначення поняття «стиль лідерства» під яким розуміється типова для лідера (керівника) система прийомів впливу на тих кого ведуть (підлеглих, послідовників). При цьому вказується, що розрізняють три стилі лідерства: авторитарний, демократичний, ліберальний [7, с. 434]. Л.Шалагінова вважає, що «лідерський стиль» – це стійкий комплекс рис лідера, що виявляється у його стосунках з послідовниками, відносно стійка система способів, методів і форм практичної діяльності лідера, манера і спосіб поведінки лідера у процесі підготовки і реалізації управлінських рішень, сукупність конкретних способів взаємодії лідера і послідовників, його індивідуальна манера поведінки («почерк») [8, с. 27]. Отже, визначальним для стилю лідерства є комплекс індивідуальних рис лідера, що виявляються у системі постійно застосовуваних методів впливу на послідовників. На обумовленості стилю лідерства сукупністю рис, притаманних провідній особі, наголошує С.В. Заваленко у статті «Щодо ролі особистісних властивостей у формуванні стилю прийняття управлінських рішень» [9]. Стиль лідерства включає психологічні властивості, поведінку домінуючого індивіда, який спонтанно виділився на роль керів-

ника у значимій для групи ситуації. Стиль лідерства виявляється особистістю у взаємодії з іншими людьми, бо лідерство це груповий феномен, воно не існує поза соціальними оточенням, тому спосіб самовираження лідера не може бути шаблонним, оскільки для ефективного досягнення цілі провідна особа має орієнтуватись на цілий ряд змінних (ситуація, послідовники, структура групового завдання, морально-психологічний клімат у колективі та інше). Звідси випливає, що адаптивність передбачає імпровізацію, продукування неповторних оригіналів (нестандартні рішення). Особистість, яка відзначається адаптивним лідерським стилем здатна продукувати нову якість. Тут йдеться про креативність, яка є професійно важливою якістю майбутніх фахівців у галузі культури і мистецтва. Така креативність, насамперед, має проявлятися у підборі способу впливу на послідовників (адаптивний вплив). Не можна досягнути ефективного лідерства застосовуючи авторитарний стиль в управлінні членами групи, які характеризуються високим професіоналізмом, рівнем свідомості, виконують творче завдання. У той же час, якщо група ще не стала колективом, рівень свідомості її членів низький, завдання структуроване, тоді авторитарний, директивний стиль лідерства буде продуктивнішим у порівнянні з ліберальним чи відстороненим стилем. Отже, адаптивний лідерський стиль – це гнучкість провідної особи у підборі способів впливу на послідовників, і такий стиль дозволяє пристосуватись до умов і обставин, що залежать від рівня розвитку колективу, сутності і структури групового завдання, кваліфікації послідовників, стосунків, що складаються між лідером і послідовниками (сприятливі-несприятливі). Адаптивний стиль лідерства характеризує здатність провідної особи, керівника застосовувати адекватно до ситуації усі відомі стилі (демократичний, авторитарний, відсторонений, стиль зорієнтований на відносини чи на виконання завдання, деструктивний (С. Ейнарсен), гуманістичний (Р. Грінліф – обслуговуюче лідерство), компульсивний, артистичний, емоційний, інструментальний та інші відомі науці і практиці стилі лідерства).

Ще одним важливим поняттям нашого конструкту є «студенти училищ культури і мистецтв». Це студенти, які навчаються здобуваючи спеціальності «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво», «Дизайн», «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», «Хореографія», «Музичне мистецтво», «Сценічне мистецтво», «Музеєзнавство, пам'яткознавство», «Менеджмент соціокультурної діяльності», «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» [10]. Майбутні фахівців освітнього рівня «Молодший спеціаліст» працюватимуть керівниками художніх колективів, згуртовуватимуть їх спрямовуючи зусилля своїх підопічних (послідовників) у конструктивне, творче русло. У вимогах до фахівця зафіксованих у державному стандарті наголошується на тому, що такому фахівцеві має бути притаманна здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети. Крім того, у нормативних документах зазначається, що студенти набувають загальних і професійних компетентностей в галузі мистецької освіти, що сприяють формуванню особистості професіонала, здатного розв'язувати складні задачі і проблеми у галузі культури і мистецтва, художньої творчості, у процесі навчання та викладання хореографічного мистецтва. Зроблено акцент на здатності такого фахівця забезпечувати управління процесами культуротворчої та мистецької діяльності у суспільстві, хореографічного та художньо-естетичного розвитку особистості. Зауважується що молодший спеціаліст у галузі культури і мистецтва має: володіти навичками визначення цілей, завдань та можливостей розробки форм реалізації хореографічного твору; визначати ефективні зображально-виражальні засоби хореографічної творчості; уміти організовувати творчий процес, академконцерти, концертні номери та концертні програми; володіти навичками самоорганізації, самовдосконалення та реалізації набутих знань, умінь і навичок хореографічної та художньо-педагогічної діяльності; уміти планувати, організовувати та проводити навчання хореографії, здійснювати керівництво танцювальною діяльністю хореографічного колективу; уміти реалізовувати комплекс психолого-педагогічних завдань у визначенні ефективності форм організації творчого процесу. Також майбутній фахівець у галузі культури та мистецтв має володіти дослідницько-пошуковою та інформаційною компетентністю [11]. Ми бачимо, що у переліку програмних результатів навчання, умінь та компетентностей є психологічні утворення, які характеризують лідера. Проте, зауважимо, що провідні позиції у спільноті завойовуються, лідерства досягають, відтак, адаптивний стиль лідерства студента училища культури і мистецтва – це інтегративне особистісне утворення яке включає мотив високих досягнень, прагнення першості і готовність брати на себе

відповідальність, а також розвинену здатність до саморегуляції власної поведінки і діяльності у досягненні поставлених цілей (мотиваційно-вольовий компонент). Адаптивний лідерський стиль такого студента включає наявність знань з лідерології, усвідомлення суті лідерства як такого. Крім того, адаптивний стиль лідерства властивий авторитетному члену групи, якого характеризують не тільки кризь призму емоційного сприйняття, як того кому симпатизують чи кого засуджують, кого стороняться, а бачать кваліфікованим фахівцем, знаючим і розуміючим суть своєї професії (когнітивний компонент). У той же час, має виникнути емоційно-позитивне ставлення до першості, високих досягнень, сприйняття лідерства як особистої, соціальної, економічної і культурної цінності (емоційно-ціннісний). І відповідно до цього, лідерський стиль має реалізуватися у рамках системи ціннісних ставлень провідного індивіда.

Адаптивний стиль лідерства студентів училищ культури і мистецтв включає комунікативні навички, що виявляються у здатності сприймати, осмислювати, засвоювати і передавати інформацію використовуючи при цьому прості і доступні словоформи, невербальні сигнали. Адаптивний стиль лідерства студентів училищ культури і мистецтв має екстериоризуватись у системі відносин «лідер-послідовник» (керівник художнього, мистецького, творчого колективу, з одного боку, а з іншого – рядовий член такого колективу) і передбачати наявність організаторських навичок. Організаторські навички розуміють як здатність провідної особи у процесі виконання групового завдання розподіляти його частини між індивідами відповідно до їх можливостей, психологічних особливостей, нахилів та творчих обдарувань (виконання своїх партій художніх творів).

Висновки і перспективи (Discussion). Отже, під поняттям «адаптивний стиль лідерства студентів училищ культури і мистецтв» будемо розуміти таке інтегративне особистісне утворення майбутнього фахівця освітнього рівня «молодший спеціаліст», що включає, мотив високих досягнень, сильну волю (мотиваційно-вольовий компонент), знання у галузі лідерології, фахові знання (когнітивний компонент), інтериоризовані загальнолюдські, національні та естетичні цінності (емоційно-ціннісний компонент), комунікативні і організаторські навички, розвинену креативність, здатність до маніфестації престижу власної персони, застосування адекватних ситуації способів управлінського впливу мистецьким, художнім колективом, його згуртування з метою ефективної реалізації групових завдань (діяльнісно-рефлексивний компонент). Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі типології лідерства та виокремлення на цій основі стилів лідерства, знаннями про які мають оволодіти студенти училищ культури і мистецтв.

Список використаних джерел

1. Словник іншомовних слів / За ред. академіка АН УРСР Мельничука О. С., 2-е вид. – Київ, 1985. – 776 с.
2. Нестуля О.О. Основи лідерства. Тренінг лідерських якостей та практичних навичок менеджера. Уроки видатних підприємців: навч. посіб. / О.О.Нестуля, С.І.Нестуля, В.В. Карманенко. – К.: Знання, 2013. – 358 с.
3. Парыгин Б. Д. Основы социально-психологической теории / Парыгин Б. Д. – М.: Мысль, 1971. – 348 с.
4. Кузицин В.И. История древней Греции: учеб. пособие для студ. Высш. Учеб. Заведений /В.И.Кузицин, Т.Б.Гвоздева, В.М.Строгецкий, А.В.Стрелков; под ред. В.И.кузицина. – 3- изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2011. – 480 с.
5. Зайченко І.В. Історія педагогіки. У двох книгах. Книга І. Історія зарубіжної педагогіки: [навч. пос.] / І.В. Зайченко. – К.: Слово, 2010. – 624 с.
6. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Гончаренко С. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
7. Педагогічний словник / за редакцією дійсного члена АПН України Ярмаченка М.Д. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
8. Шалагинова Л. В. Психология лидерства / Шалагинова Л. В. – СПб. : Речь, 2007.– 464 с.
9. Заваленко С.В. О роли личностных свойств в формировании стиля управленческих решений // Наука і освіта. – № 7. – 2013. – С. 238-242.

10. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» від 29 квітня 2015 р. № 266 Київ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/266-2015-p>. – Назва з екрану.
11. Галузь знань 02 Культура і мистецтво Спеціальність 024 Хореографія [Електронний ресурс]. – режим доступу [file:///C:/Documents%20and%20Settings/Home/Рабочий%20стол/maghistr. 024 khoreoghrafiia_perspektyvnyi.pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/Home/Рабочий%20стол/maghistr._024_khoreoghrafiia_perspektyvnyi.pdf). – Назва з екрану.

References

1. Melnychuk, O. S. (1985) Slovyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign words], 2-e. Kyiv. 776.
2. Nestulia, O.O., Nestulia, S.I., Karmanenko, V.V. (2013) Osnovy liderstva. Treninh liderskykh yakosti ta praktychnykh navychok menedzhera. Uroky vydatnykh pidpriumtsiv [Fundamentals of Leadership. Leadership and practical skills training manager. Lessons from Outstanding Entrepreneurs]. K.: Znannia. 358.
3. Paryhyn, B.D. (1971) Osnovy sotsyalno-psykholohycheskoi teoryy [Fundamentals of the socio-psychological theory]. M. : Mysl, 348.
4. Kuzyshchyn, V.Y., Hvozdeva, T.B., Strohetskyi, V.M., Strelkov, A.V. (2011) Ystoryia drevnei Hretyy [The History of Ancient Greece]. 3. M.: Yzdatelskyi tsentr «Akademyia». 480.
5. Zaichenko, I.V. (2010) Istoriia pedahohiky [History of pedagogy]. K.: Slovo. 624.
6. Honcharenko, S. (1997) Ukrainskyi pedahohichnyi slovyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. K.: Lybid. 376.
7. Yarmachenko, M.D. (2001) Pedahohichnyi slovyk [Pedagogical dictionary]. K.: Pedahohichna dumka. 516.
8. Shalahynova, L. V. [2007] Psykholohyia lyderstva [Psychology of Leadership]. SPb. : Rech. 464.
9. Zavalenko, S.V. (2013) O roly lychnostnykh svoistv v formirovannyi styliia upravlencheskykh reshenni [On the role of personality properties in shaping the style of managerial decisions]. Nauka i osvita. 7. 238-242.
10. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia pereliku haluzei znan i spetsialnostei, za yakymy zdiisniuietsia pidhotovka zdobuvachiv vyshchoi osvity» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On Approval of the List of Fields of Knowledge and Specialties under which Higher Education Institutions are Prepared»]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/266-2015-p>.
11. Haluz znan 02 Kultura i mystetstvo Spetsialnist 024 Khoreohrafiia [Branch of Knowledge 02 Culture and Art Specialty 024 Choreography]. Available at: file:///C:/Documents%20and%20Settings/Home/Rabochyi%20stol/maghistr._024_khoreoghrafiia_perspektyvnyi.pdf.

СУЩНОСТЬ И СТРУКТУРА ПОНЯТИЯ «АДАПТИВНЫЙ СТИЛЬ ЛИДЕРСТВА СТУДЕНТОВ УЧИЛИЩА КУЛЬТУРЫ И ИСКУССТВ»

А.В. Бортникова

Аннотация. В статье раскрывается сущность и структура понятия «адаптивный стиль лидерства студентов училищ культуры и искусств». Указывается что это интегративное личностное образование будущего специалиста образовательного уровня «младший специалист», которое включает мотив высоких достижений, сильную волю (мотивационно-волевой компонент), знание в области лидерологии, профессиональные знания (когнитивный компонент), интериоризовани общечеловеческие, национальные и эстетические ценности (эмоционально-ценностный компонент), коммуникативные и организаторские навыки, развитую креативность, способность к манифестации престижа собственной персоны, применение адекватных ситуации способов управленческого влияния художественным, художественным коллективом, его сплочения с целью эффективной реализации групповых задач (деятельностно-рефлексивный компонент).

Ключевые слова: лидер, лидерство, стиль, стиль жизни, стиль лидерства, стиль управления, адаптивность студенты училищ культуры и искусств.

THE ESSENCE AND STRUCTURE OF THE CONCEPT «ADAPTIVE STYLE OF LEADERSHIP OF STUDENTS OF THE CULTURE AND ARTS CULTURE»

A.V. Bortnikova

Abstract. *The article reveals the essence and structure of the concept of «adaptive leadership style of students of art and culture schools». It is indicated that this integrative personal education of the future specialist of the educational level «junior specialist», which includes the motif of high achievements, strong will (motivational-volitional component), knowledge in the field of leadership, professional knowledge (cognitive component), internalization of universal, national and aesthetic values emotional-value component), communicative and organizational skills, developed creativity, the ability to manifest the prestige of one's own person, the application adequate situations of ways of managerial influence by an artistic, artistic collective, its rallying with the purpose of effective realization of group tasks (activity-reflective component).*

Keywords: leader, leadership, style, lifestyle, leadership style, management style, adaptability students of art and culture schools.